

ПРОБЛЕМИ ПРОФЕСІЙНОЇ ОСВІТИ В СУЧАСНОМУ РОЗВИТКУ УКРАЇНИ

Ю.І. Куліченко, Державний навчальний заклад «Криворізький професійний гірничо-технологічний ліцей», Україна

Наведено перелік проблем сучасної професійної (професійно-технічної) освіти, дослідження недосконалості систем професійної орієнтації та кар'єрного консультування молоді та дорослих. Наведені стримуючі фактори розвитку професійної (професійно-технічної) освіти. Описана тенденція вдосконалення навчального процесу у професійній школі на прикладі Криворізького професійного гірничо-технологічного ліцею. Запропоновані приклади вирішення проблеми достатнього забезпечення потреб держави в здобувачах професійної (професійно-технічної) освіти.

Упродовж останніх десятиліть престижність професійної (професійно-технічної) освіти як в Україні, так і в суспільстві поступово знижувалася через відсутність інвестицій у модернізацію системи професійної (професійно-технічної) освіти, невідповідність між попитом і пропозицією, якістю підготовки кадрів і потребами ринку праці у професійних кваліфікаціях, недосконалість системи професійної орієнтації та кар'єрного консультування молоді і дорослих.

Кризові явища у професійній (професійно-технічній) освіті посилюються глобальними проблемами та викликами сучасності: демографічний спад як в Україні, так і за кордоном, сплеск робочої міграції, високі соціальні запити молоді щодо привабливості робочого місця, доступність отримання освіти за кордоном, зростання впливу соціальних мереж на вибір роду занять та стилю життя [1].

Дослідження показують, що в Україні молодь в основному орієнтується на здобуття престижних, високооплачуваних професій. Як правило, вона обирає не ті професії, до яких має відповідні природні дані та здібності. Дуже часто молоді люди не здатні оволодіти обраними професіями на необхідному рівні, відповідно до вимог ринку праці та потреб держави. Більшість випускників середньої школи уникає професій, які потребують великих затрат фізичної сили, вважаючи їх неprestижними. Звідси великий дефіцит робітничих професій в Україні.

Зате повсюдно спостерігаємо різке збільшення кількості тих осіб, котрі здобувають вищу освіту, і стрімке падіння рівня і якості їхніх знань та вмінь, бо у вищій навчальній закладі потрапляють практично всі, хто може оплатити навчання. Держава отримує спеціалістів низького рівня і не тих професій, яких гостро потребує. Причиною цього явища стало те, що Міністерством освіти і науки України в минулі роки видано ліцензій на навчання студентів у вищих навчальних закладах більше, ніж сумарно є всіх випускників середніх шкіл, закладів професійної (професійно-технічної) освіти, технікумів і коледжів, що дають повну середню освіту.

У заклади професійної (професійно-технічної) освіти в основному йдуть випускники шкіл, батьки яких неспроможні платити за навчання, або ті, котрі при незалежному оцінюванні отримали менше 124 балів, що відповідає за п'ятибальною системою “двійці з плюсом”, тобто це діти нижче середнього рівня розвитку. Проблематично, чи можна з них у потрібній кількості підготувати робітників високої кваліфікації – “професорів” своєї справи. Чи не через такий стан з підготовкою кадрів маємо багато аварій, катастроф нещасних випадків, нанесення шкоди та інших неполадків [2]?

Стримуючими факторами розвитку професійної (професійно-технічної) освіти також є застаріла матеріально-технічна база для професійного навчання, недостатнє фінансування та залучення інвестицій у розвиток закладів професійної (професійно-технічної) освіти, незадовільне методичне забезпечення навчально-виховного процесу, низький рівень престижності робітничих професій та професійних кваліфікацій та непоінформованість населення про попит на робітничі професії.

За останні десятиліття бібліотека професійних (професійно-технічних) навчальних закладів не поповнилася новою сучасною літературою, за допомогою якої можна було б готувати конкурентоспроможних кваліфікованих робітників гірничого та металургійного напрямку.

Потрібно розуміти, що зміст професійної (професійно-технічної) освіти має бути випереджальним, постійно оновлюватися з урахуванням динамічних змін у науці, економіці, техніці виробництва та орієнтуватися на новітні технології. У професійних навчальних закладах поєднуються загальноосвітній і професійний види підготовки, варіативність і гнучкість освітньо-професійних програм.

На прикладі Криворізького професійного гірничо-технологічного ліцею (далі КППГТЛ), який готує робітничих кадрів для таких великих підприємств міста Кривого Рогу як ПАТ «Кривбасзалізрудком», ПАТ «Північний гірничо-збагачувальний комбінат» та ПАТ «Центральний гірничо-збагачувальний комбінат» можна побачити тенденцію до вдосконалення навчального процесу у професійній школі.

Починаючи з 2012 р. викладачі КППГТЛ займаються створенням навчальної та довідникової літератури за гірничим напрямом. За консультативної підтримки фахівців ПАТ «Кривбасзалізрудком» розроблено підручник «Гірничо-прохідницькі машини і комплекси» для учнів професійних навчальних закладів гірничого профілю» (авт. Сиротюк В.Г., Непомнящий Д.Д.). Видано посібник «Охорона праці в гірничорудній галузі» для учнів професійних навчальних закладів гірничого профілю (авт. Левченко Ю.В., Стойчик Т.І., Непомнящий Д.Д.), термінологічний довідник для учнів та педагогічних працівників професійно-технічних навчальних закладів гірничого профілю (авт. Сиротюк В.Г., Непомнящий Д.Д., Стойчик Т.І., Бахмацька М.В.), підручник «Гірничі роботи» для учнів професійних навчальних закладів гірничого профілю (автори Сиротюк В.Г., Стойчик Т.І., Куліченко Ю.І., Янюк Т.С. та ін.) [3] та інші, які орієнтуються на новітню техніку та технології видобування залізних руд.

Під керівництвом викладача вищої категорії Непомнящого Д. Д. та за консультативної підтримки фахівців ПАТ «Кривбасзалізрудком» було створено більше 10 інтерактивних макетів з видобутку залізної руди підземним способом, що неодноразово отримували призові місця на всеукраїнських та міжнародних виставках [3].

Наприклад макет «Фрагмент проведення горизонтальних гірничих виробок за допомогою бурової установки «Boomer» фірми Atlas Copco (Швеція)» (Рис. 1).

Рис. 1. Макет «Фрагмент проведення горизонтальних гірничих виробок за допомогою бурової установки «Boomer» фірми Atlas Copco (Швеція)»

За допомогою цього макету учні можуть зрозуміти, що таке горизонтальна виробка, склепінчаста форма виробки, яке кріплення може застосовуватись, що таке контактна мережа та її особливості, розташування шпурів та їх призначення, а також ознайомитись із новою технікою та принципом її роботи на прикладі бурової установки «Boomer» фірми Atlas Copco.

Також макет бурової машини «Boomer» фірми Atlas Copco S-2D (Рис. 2), який дає зрозуміти призначення машини нового покоління, побачити з яких частин вона складається, ознайомитись з умовами роботи оператора, правилами техніки безпеки при експлуатації та ін. Не менш важливими є й інші інтерактивні макети, які дають змогу здобувачам освіти в повному обсязі побачити та зрозуміти побудову шахт і частково ознайомитись із технічною базою підприємств Кривого Рогу, які займаються видобутком залізної руди.

Рис. 2. Бурова машина «Boomer» фірми Atlas Copco S-2D

В навчальному закладі постійно оновлюються методи та форми навчання. Багато класів оснащені мультимедійними проекторами з інтерактивними дошками, за допомогою яких викладачі проводять інтерактивні уроки, що надають величезну кількість корисної і цікавої інформації з використанням відеоматеріалу, в тому числі і 3D фільмів. Все це допомагає створити конкретне, наочно-образне уявлення про предмет, що вивчається, а найголовніше – краще опанувати обрану професію, що в подальшому підвищить конкурентоспроможність на ринку праці.

У 2017 році на базі Криворізького професійного гірничо-технологічного ліцею у соціальному партнерстві з ПАТ «Кривбасзалізрудком» в рамках реалізації дослідно-експериментальної роботи Всеукраїнського рівня «Професійна підготовка кваліфікованих робітників з використанням елементів дуальної системи навчання» (наказ МОН від 16.03.2017 р. № 298) було прийнято рішення про впровадження елементів дуальної форми навчання з професій 8311 «Машиніст електровоза», 7111 «Люковий», 7241 «Електрослюсар (слюсар) черговий та з ремонту устаткування», що відповідає інтересам усіх учасників цього процесу: держави, навчального закладу, роботодавців.

Для підприємств – це можливість підготовки робочих кадрів, безпосередньо, під своє виробництво, виробничі технології та обладнання, максимальна відповідність корпоративним інтересам, економія часу та коштів на пошук, підбір робітників, їх перенавчання та адаптація до умов конкретного підприємства. До того ж, у підприємства з'являється можливість перспективного планування заміни робочих ресурсів та відбору кращих учнів, так, як за час навчання можна виявити їх сильні та слабкі сторони. Добре навчені робітники швидко пристосовуються до робочого ритму виробництва, витрачаючи мінімально часу для адаптації, що позитивно відображається на іміджі підприємства та навчального закладу.

Для держави – це можливість реалізувати зміст професійно-технічного навчання відповідно до діючого законодавства і державних стандартів професій та, водночас, зменшити витрати на укомплектування навчальних закладів сучасним технологічним обладнанням й утримання навчального закладу.

Навчальний заклад забезпечує учнів теоретичними знаннями, достатньою професійною орієнтацією та наступним працевлаштуванням. Учні за дуальною системою рано набувають міцні знання й стійкі професійні прийоми та навички роботи, самостійність і безболісну адаптацію до дорослого життя, у них з'являється впевненість у завтрашньому дні.

Перед ПТНЗ та підприємством ставиться одне спільне завдання – рівень професійної компетенції і підготовки кваліфікованих робітників не повинен поступатися рівню працівників даного підприємства, окрім того, професійна орієнтація повинна бути направлена на особливості даного виробництва [7].

Але дивлячись на вище зазначені позитивні зміни у розвитку професійної (професійно-технічної) освіти в Україні, все ще залишається актуальною проблема професійного самовизначення учнівської молоді та недостатня кількість здобувачів професійної (професійно-технічної) освіти для заповнення професійних (професійно-технічних) навчальних закладів.

Проблема професійного самовизначення учнівської молоді полягає, насамперед, в тому, що випадковий вибір професії призводить до небажаних наслідків:

- низької продуктивності праці;
- помилок і браку в роботі;
- незадоволення і пригніченого стану людини (психічні розлади);
- економічних втрат на перенавчання та перекваліфікацію.

Натомість правильний і своєчасний вибір професії у шкільному віці:

- в 2-2,5 рази зменшує плінність кадрів;
- на 10-15% підвищує продуктивність праці;
- в 1,5-2 рази знижує вартість підготовки кадрів [4].

На мою думку, для достатнього забезпечення потреб держави в здобувачах професійної (професійно-технічної) освіти, необхідно надати громадянам рівний доступ до якісного професійного навчання, розробити регіональні програми розвитку професійної (професійно-технічної) освіти за участі працедавців, що будуть спиратися на реальну потребу у фахівцях (з урахуванням перспектив розвитку регіонів).

Перехід з одного рівня освіти на інший має здійснюватися лише з застосуванням зовнішнього незалежного оцінювання. Результати ЗНО при переході з I на II ступінь освіти враховуються лише для моніторингу якості, з II на III ступінь - для диференціації дальшої освітньої траєкторії: професійна школа (забезпечення виходу особи на ринок праці), професійний ліцей (здобуття професійної освіти), академічний ліцей, гімназія та нові типи (підготовка до вищої освіти). Гарантувати можливість доступу до вищої освіти для осіб, які отримали професійну освіту [5].

Також можна збільшувати кількість кваліфікованих робітників шляхом заохочення імміграції молодих людей з інших країн. Так, на прикладі Польщі можна побачити що їхні роботодавці і навчальні заклади вбачають в іммігрантах шанс на розвиток або призупинення

негативних демографічних процесів. Тож самі навчальні заклади почали заохочувати нових випускників середньої школи вступати до них для продовження навчання.

Офіційна позиція Міністерства науки та вищої освіти в Польщі досить прямолінійна — як висловився міністр на прес-конференції «Іноземні студенти у Польщі», що відбулася в січні 2018 року: «Не існує інших варіантів, окрім інтернаціоналізації освіти в Польщі. Альтернативою є стагнація, а отже, відставання. Я цілком упевнений, що ніхто тут не бере цей сценарій до уваги [...]. Тим не менш, подальший шлях для університетів, як і для уряду, що підтримує академію, буде довгим». Це видається правдою в цьому контексті [6].

Список літератури

1. Сучасна професійна освіта концептуальні засади реформування професійної освіти України: міністерство освіти і науки України, 2018. [Електронний ресурс]. Режим доступу: https://www.google.com/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=6&cad=rja&uact=8&ved=2ahUKEwj-5-jzvsrjAhUGposKHcZyDQkQFjAFegQIABAC&url=http%3A%2F%2Feducation-ua.org%2Fua%2Fcomponent%2Fcck%2F%3Ftask%3Ddownload%26collection%3Dblog_files_x%26xi%3D0%26file%3Dblog_files%26id%3D2230&usg=AOvVaw31vQn82UT0-DOivBTksWIN, вільний. – Загл. з екрану. (23.07.2019).
2. Камінецький Я. Сучасні проблеми і перспективи управління розвитком професійної освіти і навчання в Україні очима науковця. [Електронний ресурс] / Молодь і ринок. – 2010. – № 7-8. – Режим доступу: https://www.google.com/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=4&cad=rja&uact=8&ved=2ahUKEwj-5-jzvsrjAhUGposKHcZyDQkQFjADegQIARAC&url=http%3A%2F%2Ffirbis-nbu.gov.ua%2Fcgi-bin%2Ffirbis_nbu%2Fcgirbis_64.exe%3FC21COM%3D2%26I21DBN%3DUJRN%26P21DBN%3DUJRN%26IMAGE_FILE_DOWNLOAD%3D1%26Image_file_name%3DPDF%2FMir_2010_7-8_8.pdf&usg=AOvVaw1-SYQAcp2EI35FEDSdhbxb, вільний. – Загл. з екрану. (23.07.2019).
3. Ткаченко Л. Принцип Криворізького професійного лицю – не зупинятися на досягнутому. [Електронний ресурс] / Тижневик «Освіта». – 2017. - № 9-10. - Режим доступу: http://naps.gov.ua/ua/press/about_us/1171/, вільний. - Загл. з екрану. (24.07.2019).
4. Барановский А. Б., Потапенко Г. М., Щекин Г. В. Система методов профессиональной ориентации. Основы профессиональной ориентации: Учебно-методическое пособие. –К., 1991.
5. Проект концепції розвитку України на період 2015-2025 років. [Електронний ресурс]. Режим доступу: http://tnpu.edu.ua/EKTS/proekt_koncepc.pdf, вільний. - Загл. з екрану. (24.07.2019).
6. Українське студентство в Польщі: політики залучення, інтеграції та мотивація і плани студентства. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://cedos.org.ua/uk/articles/ukrainski-studenty-v-polshchi-polityky-zaluchennia-intehratsii-ta-motyvatsiia-i-plany-studentiv>, вільний. - Загл. з екрану. (24.07.2019).
7. Дуальна форма навчання. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://zpto.ues.by/index.php/pages/licensing-and-certification-of-vocational-institutions-2/item/1494-dualnasystemanavchannia>, вільний. - Загл. з екрану. (25.07.2019).